

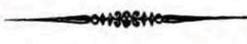
'ի ծնէ բնական կոյր ըլլալով՝ մէկ պակասաւոր տղայ մը ունենայ, զոր օրինակ ըսենք թէ տղան ալ կոյր ըլլայ . բայց հայրը կոյր ըլլալով չտեսներ տղուն ալ կոյր ըլլալը . ուրիշներն ալ ձայն չհանեն, չիմացընեն հօրը իրեն տղուն պակասաւոր ըլլալը, տղուն ալ չըսեն թէ ուրիշները մէկ տեսնելու կարողութիւն մը ունին, որ անկից ինքը զրկուած է . և այնպէս հայրն ալ տղան ալ գոհ եղած կը կենան իրենց թշուառութեանցը մէջ՝ կարծելով թէ ամէն մարդիկ ալ իրենց պէս են : Ահա կրթութեան կողմանէ ալ ասանկ կը պատահի մեզի . պակասաւորը կատարեալէն զանազանել չգիտնալով՝ մարդիկ իրենց թշուառութեանը մէջ գոհ կը նստին, և ով որ շատ բարակ զանազանութիւններ ընելով իրենց հասկըցընել կ'ուզէ, վրան կը ծիծաղին, չկրնալով ճանչնալ թէ ինչ զանազանութի կայ իրենց մէջ ու կատարեալ կրթութիւն առած մարդուն մէջ : Այլից կը հետևի որ ծնողք իրենց տղաքը կրթելու ատեն, նոյնպէս ալ կրթութեան համար դպրատուն զրկելու ատեն, պէտք է դիտեն որ տղոց մարմինն ալ՝ միտքն ալ ու կամքն ալ կատարելագործուի, որ կատարեալ մարդու գործք կարենան ընել :

Հիմա սկսեր է ազգերնուս մէջ դաստիարակութեան և կրթութեան ջանք մը . բայց մէկալ կողմանէ ալ սկսեր է անկատար կրթութեան վրնասները երևնալ . վասն զի մէկ կողմէն կրթութեան հարկաւորութիւնը ճանչնալով, մէկալ կողմանէ ալ անկատար կրթութեամբ գոհ ըլլալով, մարդս տգիտութենէն ելլելու տեղ՝ կը սկսի մէկ նոր ծուռ գիտութեան փոսի մը մէջ իյնալ, որուն վրայ լալու ալ կարողութիւն չմնար, այնչափ անտանելի կ'ըլլայ թշուառութիւնը : Արթիկի Վաղղիան ամէն աշխարհքներէն աւելի չառաւ այդ տեսակ կրթութեան համը . ինչուան այն աստիճանի հասաւ՝ որ Վարիզ

քաղքին ճամբաներէն հեղեղի պէս արիւն կը վազէր . պատճառը ըսեսնէ, ով կրնայ հաւատալ . — դաստիարակութեան անկատար ըլլալն էր պատճառը : Այլ միթէ հիմա որ ասդիս անդին աշխարհքիս վրայ ուսումնական ըսուած երիտասարդներ ելած, կրօնքն ու հաւատքը կ'արհամարհեն, միայն իրենց խելքովը կ'ուզեն չափել ամէն բան, ու անանկով շատերուն չար օրինակ ըլլալով՝ իրենց ալ իրենց հետևողներուն ալ հոգիները կորստեան վիհը կը գլորեն, ասոնք միթէ անկատար կրթութեան պտուղները չեն :

Պէտք է ուրեմն աղէկ զգուշութեք դիտուի աս բանս, որ չըլլայ թէ անկատար կրթութիւնը կատարեալ կրթութեան տեղը բռնէ : Պէտք է ջանալ որ մարդուս հարկաւոր եղած կրթութեան մասունքները գտնուին դաստիարակութեան ճամբուն մէջ . պէտք է այնպիսի դաստիարակութեամբ մը հիմն դնել որ մարդուս ամէն պիտոյիցը հասնի, վախճանը ձեռք ձգելու օգնէ, ու մարդուս բնութեանը ամենայն կերպով յարմար գայ . որով ընկերական վիճակը կատարելագործուի, ու անով առաքինութիւնը մտնութեանց վրայ կարենայ յաղթանակ կանգնել . բարեկարգութիւնը թագաւորէ, անկարգութիւնը հալածական կորսուի . ընկերական սէրը ամենուն սրտին մէջ վառի, և աղէկը գէշէն ընտրելու ուժով մտքերնին զօրանայ :

Հ . Գ . Մ

Այսինքն ուրիշ քարեկանէ ինչուան աստուերէնու քարեկան արդոյ իրևութեանը վրայ :

Այս 29 էՍ որ ամենուն յայտնի է, տղայ մը հինգ վեց տարեկան ըլլալուն պէս՝ իրեն տեսակ տեսակ բնաւորութիւններն ալ կը սկսին դուրս ելլել . և թէպէտ առջի բերան ամէն

բան մէկէն որոշ չիմացուիր, բայց քանի կ'երթայ՝ տարիքն առնելով ու մարմինը զօրանալով՝ աւելի յայտնի կ'ըլլայ: Ենթադրելով համար տղոց վրայ աչք ունեցող ծնողքը կամ վարպետը՝ աս չորս հինգ տարուան միջոցին մէջ ամէն հնարք պիտի ընեն զիրենք աղէկ կերպով դաստիարակելու, և ամենէն մեծ հնարքը պիտի ըլլայ համբերութիւնը. վասն զի թէ որ համբերութեամբ երկայն բարակ ու զանազան առիթներով տղուն ամէն շարժմունքը չքննես ու անոր հոգին չիմանաս, շատ անգամ պատահական բանը կարծես թէ բնաւորութեանը գէշութեանէն առաջ եկած է, կամ թէ վեր'ի վերոյ գիտողութեամբ՝ լռիկ ու հեզ տղան յամառ ու ապուշ տղու տեղ կը դնես, ծոյլը երկչոտի տեղ, փուճ բաներու հետաքրքիրը ուսումնասիրի տեղ: Եսկէ գէշ բան չկրնար ըլլալ՝ որ վարպետ մը տղուն բուն բնաւորութիւնը չհասկըցած՝ տարբեր բնաւորութեան տէր դնէ զանիկայ մտքին մէջ, ու անոր համեմատ դաստիարակելու ոճ բուն է:

Ընէ. որովհետեւ մտքերնիս տղան կրթել է, թէպէտ ստոյգ ալ իմացած ըլլանք տղուն պակասութիւնները, միշտ պէտք է որ հետը համբերութեամբ ու քաղցրութեամբ երթանք. վասն զի ինչպէս որ եւրոպացի երեւելի դաստիարակներ կը հաստատեն երկար փորձերով՝ համբերութիւնն ու քաղցրութիւնը տղուն սիրտը վաստակիլ կուտան, և առած կրթութիւնը կ'ըլլայ ազնուական կրթութիւն: Միայն թէ նախ՝ քաղցրութիւն ըսելով պէտք չէ տղուն ան տեսակ պակասութիւններուն ալ աչք գոցել, որ աւելի գէշ սկզբունքներէ առաջ կուգան՝ քան թէ տղայական հասակէն. երկրորդ աս ալ նայելու է որ քաղցրութեամբ խրատելու կամ յանդիմանելու ատեն ծանրութիւն մըն ալ պահուի: Ես գիտնալու է որ չորս հինգ տարուան ինչուան տասը տարեկան տղայ մը թէպէտ և դեռ բանի տեղ չգրուիր,

բայց իրեն թէ բարոյական դաստիարակութեանը և թէ ուսմունք սկսելուն ամենէն յարմար միջոցը աս է, և իրեն ապագայ վիճակին բարեբաղդութիւնն ալ աս տարիքներէն շատ կը կախուի:

Բարոյական կրթութեան կողմանէ աղէկ դաստիարակութիւն առած տասը կամ տասուերկու տարեկան տղէն կը պահանջուի որ Եստուծոյ և իր ծնողացը վրայ ունեցած պարտքերը աղէկ ճանչնայ, այսինքն իրեն սովորական համառօտ աղօթքէն չպակսի, ծնողացը խօսքէն չելլէ, կամ ինչ և իցէ կերպով անոնց նեղանալու պատճառ չըլլայ: Իրեն հասակակից ընկերներուն հետ կենցաղավարելու ժամանակը զանոնք չարհամարհէ, կի՞ մէկուն մէկալին դէմ թշնամութիւն չցուցնէ ու ռի չպահէ. վասն զի տղայ մը քանի որ տարիքը կ'առնէ, ու դէպի տասուերկու տասուիրեք տարին կը մօտենայ, կամաց կամաց ասոնց նման ախտեր կը սկսին վրան երեւնալ:

Երհամարհութիւնը, ատելութիւնը ու ռի պահելը այնպիսի ախտեր են որ կրնանք ըսել թէ կամ դիւրաւ կը շրտկուին, և կամ ամենեւին չեն շտկուիր. այսինքն թէ որ տղու մը վրայ երեւնան աս պակասութիւնները, դաստիարակը կրնայ դիմացը առնել առանց մեծ դժուարութեան. վասն զի պզտիկ տղուն բնաւորութիւնները մոմի կը նմանին, ու զածիւր պէս կըրնաս ծռել՝ ձևի բերել. բայց թէ որ մէյմը տասնըեօթը կամ տասնըութը տարին անցնի, մոմը կապար կ'ըլլայ, կապարը երկաթ. և այնպիսի բանական երկաթ մը՝ որ եթէ կրակի մէջ տաքցընելով կակըղցընել ուզենաս, միայն մահազէն գործիքներ կրնաս շինել անկէ: Երհամարհութեան հոգին արեւելք ընդհանրապէս հարուստներուն որդւոցը վրայ աւելի կը տեսնուի. որոնք դաստիարակութեան առնուն ալ լրած չըլլալով՝ պզտիկ հասակէն մտքերնին կը դնեն թէ իրենց

Տօրը հարստութիւնը միայն զիրենք երջանիկ կամ մեծ մարդ պիտի ընէ . չէն գիտեր թէ կատարեալ երջանկութիւնը աղէկ կրթութիւնն է . և մեծ փառք ու պատիւ է հարուստի մը՝ թէ որ աղքատին խոնարհի, ու վանիկայ մարդու տեղ դնելով պատուէ, ինչպէս որ իրաւացի է . վասն զի աս աղքատը իբրև մարդ՝ կրնայ մէկալ հարուստէն շատ վեր ըլլալ թէ խելքով, թէ ճարտարութեամբ, և թէ առողջութեամբ ու տեսքով . ուրեմն կ'արժէ որ հարուստը աղքատին վրայ գոռոզանայ՝ կռնակը ունեցած ոսկիի բեռանը համար : Աստի դաստիարակը պիտի ջանայ հարուստներու տղոց ունեցած բնական արհամարհութեան հոգին նուաճելու, ու պզտիկ հասակէն անոնց միտքը համոզելու՝ թէ մը և իցէ մարդու՝ մանաւանդ աղքատաց հետ, քաղցրութիւն ու պատուով երթալը ինչ մեծանձնութիւն ու առաքինութիւն է :

Բայց բանը աս է որ երբեմն աս արհամարհութեան հոգին աղքատ կամ անկարող տղոց վրայ ալ կը տեսնուի, որ այսպիսիներուն ռամկօրէն Ղքատ հպարտ կ'ըսենք : Ղքատ տղոց հպարտութիւնը երբեմն իրենց ուսման յարմար ըլլալէն առաջ կուգայ, որով իրենք զիրենք կը սկսին ընկերներէն վեր դնել : Բայ պարագայիս մէջ դաստիարակը տղան խրատելէն զատ, կրնայ նաև ընկերներուն առջևը խաղք ընել զինքը՝ այնպիսի բան մը հարցընելով որ չգիտնայ, կամ այնպիսի բան մը ընել տալով՝ որ տկարը իրմէն աւելի աղէկ կատարէ : Բայ հնարքը արհամարհութեան ու հպարտութեան ախտին դէմ քան զամէն պատիժ ու յանդիմանութիւն աւելի կրնայ զօրել . վասն զի ան տեսակ բաներու մէջ որ չէր կարծեր թէ պզտիկ ինչայ՝ խաղք կ'ըլլայ, կը սմբի : Իսկ թէ որ տղայ մը ամէն կողմանէ խեղճ ու անկարող է, և միանգամայն արհամարհութեան հոգի ունի, այնպիսուոյն դիմացը շա-

րելու է իրեն պակասութիւնները, ըսելով թէ ասոնցմէ որո՞ն վրայ կը հպարտանաս և ուրիշները կ'արհամարհես . թէ որ աս առանձնական խրատով չըրտկուի, պէտք է ընկերներուն առջևը խաղք ընել՝ չգիտցած բաները հարցընելով կամ չկրցած բաներն ընել տալով . և երբոր ինքը պապանձի, դասընկերոջը զուրցընել կամ ընել տալ :

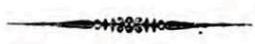
Բայց աս տեսակ յանդիմանութեանները դաստիարակը կիրք պիտի չցուցնէ, մանաւանդ թէ պաղ առիւնով մը պիտի կենայ, և նոյն միջոցին պատիժ տալէն պիտի զգուշանայ, որպէս զի տղան չըսէ թէ թշնամութեան համար զիս ընկերներուս դիմացը խաղք կ'ընէ վարպետս :

Իսկ որ պահելու վրայ : Բայ ախտը ան աստիճան զզուելի բան է Բայ տուծոյ առջև որ կարծես թէ ոխ պահողին դէմ Բայտուած ալ ոխ կը պահէ . իսկ ուրիշ պակասութիւն ընողներուն վրայ թէպէտ և կը բարկանայ՝ բայց աւելի կը գթայ : Բայ ախտը թէ որ տղոց վրայ ստէպ տեսնուի, զարմանք չէ . միայն ջանալու է որ ամենայն կերպով դիմացը առնուի աս հնարքներով : Թէ որ տղան դեռ ութը կամ տասը տարեկան հազիւ կայ, դաստիարակը կրնայ քաղցրութեան հետ քիչ մը խստութիւն խառնել, այսինքն աչքը վախցընել թէ ոխակալութիւնը ինչ գէշ բան է . և ուտելու կի՞ խաղալու բաներէն քիչ մը զրկել, ստիպել որ մէկէն եղծօրմէն ներուժն ինզրէ ու անոր հետ հաշտուի : Բայց երբոր տղայ մը տասուերկու տասուերեք տարին անցած է, աս նիւթիս մէջ հետը խստութեամբ վարուելը վտանգաւոր է . վասն զի կրնայ դաստիարակին դէմ ալ բարկանալ, ոխ պահել, ու դրսուանց չցուցընել . ուստի վարպետը խելքը հասնող տղոց հետ պատճառներով ու օրինակներով պիտի խօսի . և քան զամէն բան պիտի նայի որ ինքը անոխակալութեան օրինակ տայ տղոց . զոր օրինակ թէ

որ տղայ մը դաստիարակին դէմ յան-
ցանք մը ընէ, որ խիստ ծանր բան է,
դաստիարակը այնպիսի կերպ մը ցու-
ցրնելէն ետեւ՝ թէ ամենեւին չէի կար-
ծեր աս բանս քեզմէ, բնաւ վրէժխրն-
գրութիւն չընէ, հասպաքիչ մը ատեն
անանկ թողու: Եւ ատ հաւանական
է որ ան միջոցին աշակերտը իրեն
դաստիարակէն թողութիւն առնելու
գայ, ինչպէս որ պարտքն է. բայց
թէ որ լրբութեամբ աս պարտքէն ալ
ետ կենայ, ան ատեն այնպիսի յան-
ցանքի համար ինչ պատիժ որ որո-
շուած է՝ պէտք է տալ, որպէս զի ու-
րիշ տղոց ալ չանցնի չար օրինակը:
Սիւսի դաստիարակը անոխակալու-
թեան նշան տալու համար՝ կրնայ պա-
տիժը քիչ մը մեղմել:

Դարձեալ խիստ զգուշալի բան է
տղու մը սրգողելէն ետեւ՝ օրերով կամ
շաբաթով երեսը չնայիլը, ինչպէս որ
դաստիարակներէն ոմանք աս գէշ սո-
վորութիւնը ունին: Եւ կերպը եր-
բեմն հարկաւոր կ'ըլլայ, ու շատ մեծ
ազգեցութիւն կ'ընէ, թէ որ վար-
պետը փոխանակ տղուն խօսքով բար-
կանալու՝ ձայն չհանէ, ու քիչ մը ե-
րեսը կախէ, բայց չէ թէ օրերով:
Թող որ աս բանս աւելի խօսք մտիկ
չընող տղոց համար կը վայլէ. վասն
զի վարպետին երես կախելը ըսել է
թէ ալ քեզի խօսք զուրցելս աւե-
լորդ է:

Հ . Տ . Թ

Ա Ռ Ա Կ

Լրբութիւն՝ ու եր յագերը:

“Չեմքեք եկած բանը ուրիշի մի
թողուր”, Եւ մէկ առակ մըն է որ
Լսովպոս ասանկ կը բացատրէ. Լր-
տուտին մէկը ցորենի արտին մէջ բոյն
կը դնէ, հաւկիթ կ'ածէ, թուխս կը

1 Չորր Գորդ:

նստի. կ'ելլեն ձագերը, բայց դեռ
փետուրնին չերկընցած՝ ցորենը կը
հոսուննայ, հնձելու ատենը կուգայ:
Խեղճ արտուտը կը սկսի հոգ մտմը-
տուք ընել, յանկարծ արտին տէրը
գայ ցորենը կտրէ նէ՝ իմ բանս ինչ-
պէս կ'ըլլայ կ'ըսէ ինքնիրեն: Չագե-
րէն չհեռանայ՝ չըլլար, պէտք է որ ա-
նոնց կերակուր ճարէ. ուստի կ'ապրս-
պրէ ձագերուն որ արթուն կենան.
“Կիտնաք ձագուկներս որ այսօր վա-
ղը արտին տէրը իր տղուն հետ հոս
կուգայ, կ'ըսէ. աղէկ մտիկ ըրէք,
նայեցէք ինչ կ'ըսեն իրարու, ու ինծի
իմաց տուէք որ մեր գլխուն ճարը տես-
նենք”, Լրտուտը երթալուն պէս
արտին տէրը կուգայ, կը նայի, “Եւ
ցորենը հասունցեր է, կ'ըսէ տղուն.
գնա մեր բարեկամներուն շատ բարե-
լընէ, ըսէ որ ամէն մարդ մանգաղն
առնէ ու վաղը առաւօտ գայ հոս մե-
զի օգնելու”, Լրտուտը տուն դառ-
նալուն պէս՝ ձագերը իրար անցած
ճըլճըլալով դիմացը կ'ելլեն. “Սա-
րիկ, կ'ըսէ մէկը, մարդը ըսաւ տղուն
որ վաղը առտու կանուխ բարեկամնե-
րը գան օգնեն իրենց ու ցորենը կըտ-
րեն”, “Ինչ կ'ըսէք, ըսաւ մայրը.
ատանկ է նէ բան չկայ. վաղուան խօ-
սակցութիւն լսելու է. դուք բաներնիդ
նայեցէք ձագուկներս, ահա ձեզի կե-
րակուր, կերէք կշտացէք ու անհոգ
եղիք”, Եւ գիշերը ձագերն ալ մայրն
ալ հանգիստ կը քնանան: Լրաւօտ
կ'ըլլայ, ոչ եկող կայ ոչ գացող. ար-
տուտը կը թուշի կ'երթայ նորէն կե-
րակուր փնտուելու. մէյմըն ալ արտին
տէրը կուգայ. “Եւ ինչ է, կ'ըսէ որ-
դւոյն. ո՛ւր են աս մեր բարեկամնե-
րը. մարդս պէտք չէ եղեր որ այսպի-
սի ծոյլ բարեկամներու վրայ դնէ իր
յոյսը. գնա տղաս, մեր ազգականնե-
րուն ըսէ, անոնք թող գան”, Լր-
տուտին ձագերը աս լսելուն պէս՝ առ-
ջինէն աւելի տակն ու վրայ կ'ըլլան:
“Լքգալկանները կանչելու ղրկեց,
մարիկ. վաղը առտու... — Եւ չէ,
ձագուկներս, հանգիստնիդ նայեցէք,